

Ubóstwo dzieci

Szymon Wójcik – Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Spis zagadnień

- 89 Definicje i mierniki ubóstwa
- 91 Skala ubóstwa dzieci w Polsce
- 93 Zasiłki rodzinne
- 95 Świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego
- 96 Świadczenia wychowawcze (program Rodzina 500+)
- 97 Zasięg ubóstwa w Polsce na tle państw UE
- 98 Deprywacja materialna i społeczna dzieci i niedożywienie
- 102 Subiektywne poczucie ubóstwa
- 103 Konsekwencje ubóstwa dla dzieci
- 105 Bibliografia

Według Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) ubóstwo to ograniczenie wyboru i szans życiowych, to naruszenie ludzkiej godności. Oznacza brak możliwości skutecznego uczestnictwa w społeczeństwie, a zatem wykluczenie jednostek, rodzin i społeczności (ONZ, 1998). Ubóstwo jest problemem wieloaspektowym, który w sposób szczególny dotyka dzieci. Ubóstwo dzieci może zagrażać ich rozwojowi fizycznemu (niedożywienie, brak higieny), a w jeszcze większym stopniu rozwojowi społecznemu i emocjonalnemu. Dzieci z ubogich rodzin bywają odrzucane przez rówieśników, wykluczane z życia szkolnego czy rodzinnego, a także mogą stać się ofiarami przemocy lub podejmować zachowania ryzykowne. Badania pokazują, że niski status socjoekonomiczny rodziny wpływa na pogorszenie jakości życia dzieci w wielu wymiarach (Petelewicz, 2016).

W Polsce dzieci są grupą szczególnie zagrożoną ubóstwem. Statystycznie dziecko w naszym kraju ma dużo większe szanse znaleźć się w niedostatku niż dorosły lub osoba starsza. W dodatku zazwyczaj nie jest w stanie samo podjąć kroków, aby poprawić swoją sytuację materialną i bytową.

Jaka jest skala tych problemów? W niniejszym rozdziale zostaną przedstawione i omówione dane statystyczne z różnych źródeł pokazujące skalę ubóstwa w odniesieniu do różnych jego definicji. Jest to bieda mierzona za pomocą wskaźników opartych zarówno na dochodach gospodarstwa domowego jak i na tym, które potrzeby materialne pozostają niezaspokojone (tzw. deprivacja materialna). Poruszone zostaną także kwestie żywieniowe i mieszkaniowe jako szczególnie ważne w kontekście najmłodszych.

Definicje i mierniki ubóstwa

Ubóstwo można zdefiniować jako stan niedostatku wynikający z niewystarczających dochodów. Operacyjne definicje ubóstwa różnią się zależnie od tego, jaki dochód uznamy za granicę biedy. Jeśli za taką granicę przyjmie się dochód umożliwiający tylko utrzymanie się przy życiu, mówimy o biedzie w sensie absolutnym. Jeśli linią biedy jest dochód relatywizowany do standardu materialnego danego społeczeństwa, mówimy o relatywnym podejściu do biedy. Istnieje także tzw. ustawowa granica ubóstwa ustalona przez wysokość dochodu upoważniającego jednostki i rodziny, które takiego dochodu nie mają, do ubiegania się o świadczenia pieniężne z systemu pomocy społecznej.

Ubóstwo absolutne

W Polsce ubóstwo absolutne (nazywane też czasem ubóstwem skrajnym) definiuje się zazwyczaj w odniesieniu do poziomu minimum egzystencji. Jest to kwota (obliczana na bieżąco przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych [IPSP]), która pozwala jedynie na niezbędne wydatki, których nie można odłożyć

w czasie. Dochody poniżej tego progu zagrażają zdrowiu człowieka i stanowią zagrożenie dla biologicznej egzystencji. Kwota jest wyliczana poprzez stworzenie tzw. koszyka, w którego skład wchodzi jedynie wydatki na żywność, mieszkanie, lekarstwa, higienę, odzież i obuwie i w przypadku rodzin z dziećmi w wieku szkolnym podręczniki szkolne. W 2021 r. wynosiło ono średnio 671,36 zł dla osoby samotnie gospodarującej, 1662,82 zł na trzyosobową rodzinę z dzieckiem w wieku 4–6 lat (554,70 zł na osobę), 1814,71 zł na taką samą rodzinę z dzieckiem w wieku 13–15 lat (604,90 zł na osobę – większe koszty są związane z większym zapotrzebowaniem żywieniowym i wydatkami szkolnymi) oraz 2329,77 zł na rodzinę czteroosobową z jednym dzieckiem młodszym i jednym starszym (582,44 zł na osobę; IPISS, 2022a).

Minimum egzystencji nie należy mylić z minimum socjalnym. W minimum socjalnym uwzględniane są wydatki potrzebne do funkcjonowania w społeczeństwie, a więc także minimalne wydatki na edukację, rozrywkę i kulturę. W 2021 r. wynosiło ono średnio 1329,24 zł dla osoby samotnie gospodarującej, 3318,18 zł na trzyosobową rodzinę z dzieckiem w wieku 4–6 lat (1106,06 zł na osobę), 3546,62 zł na taką samą rodzinę z dzieckiem w wieku 13–15 lat (1182,21 zł na osobę – większe koszty są związane z większym zapotrzebowaniem żywieniowym i wydatkami szkolnymi) oraz 4286,15 zł na rodzinę czteroosobową z jednym dzieckiem młodszym i jednym starszym (1071,54 zł na osobę; IPISS, 2022b; tab. 1). Osoby żyjące poniżej minimum socjalnego nie żyją jeszcze w ubóstwie, ale są w grupie poważnie nim zagrożonej. Główny Urząd Statystyczny (GUS) nazywa te osoby żyjącymi w sferze niedostatku (GUS, 2021d).

Tabela 1. Wartości minimum egzystencji i minimum socjalnego w 2021 r.

	Gospodarstwa domowe			
	1-osobowe	3-osobowe M+K+DM	3-osobowe M+K+DS	4-osobowe M+K+DM+DS
ME gosp. dom.	671,36 zł	1662,82 zł	1814,71 zł	2329,77 zł
ME na osobę	671,36 zł	554,27 zł	604,90 zł	582,44 zł
MS gosp. dom.	1329,24 zł	3318,18 zł	3546,62 zł	4286,15 zł
MS na osobę	1329,24 zł	1106,06 zł	1182,21 zł	1071,54 zł

ME – minimum egzystencji, MS – minimum socjalne, M – mężczyzna, K – kobieta, DM – dziecko młodsze, DS – dziecko starsze

Źródło: IPISS, 2022a, 2022b.

Ubóstwo relatywne

W Polsce zazwyczaj przyjmuje się jako linię ubóstwa relatywnego poziom wydatków gospodarstwa domowego niższy od połowy średnich wydatków gospodarstw domowych w kraju. Gospodarstwa znajdujące się poniżej tej linii wydają więc mniej niż połowę tego, co przeciętne polskie gospodarstwo. Do wyznaczania służą głównie dane z badań budżetów domowych GUS (badanie BAEL). Należy zaznaczyć, że ubóstwo relatywne jest związane z ogólną sytuacją ekonomiczną kraju. Może się więc zdarzyć, że choć zasięg mierzonego w ten sposób ubóstwa zwiększy się (np. wskutek zwiększonego rozwarstwienia dochodów), to poziom życia, jaki kryje się za tym pojęciem, jednocześnie się polepszy (wskutek ogólnego wzrostu płac). W Polsce w roku 2020 poziom połowy średnich dochodów na jedną

osobę (tzw. ekwiwalentną) w gospodarstwie domowym wynosił 799 zł (GUS, 2021d). W statystykach Unii Europejskiej (UE) wskaźnikiem ubóstwa relatywnego jest tzw. wskaźnik zagrożenia ubóstwem (*at-risk-of-poverty rate*), czyli odsetek osób o dochodach poniżej 60% mediany dochodów w danej gospodarce (Eurostat, 2022a).

Ubóstwo ustawowe

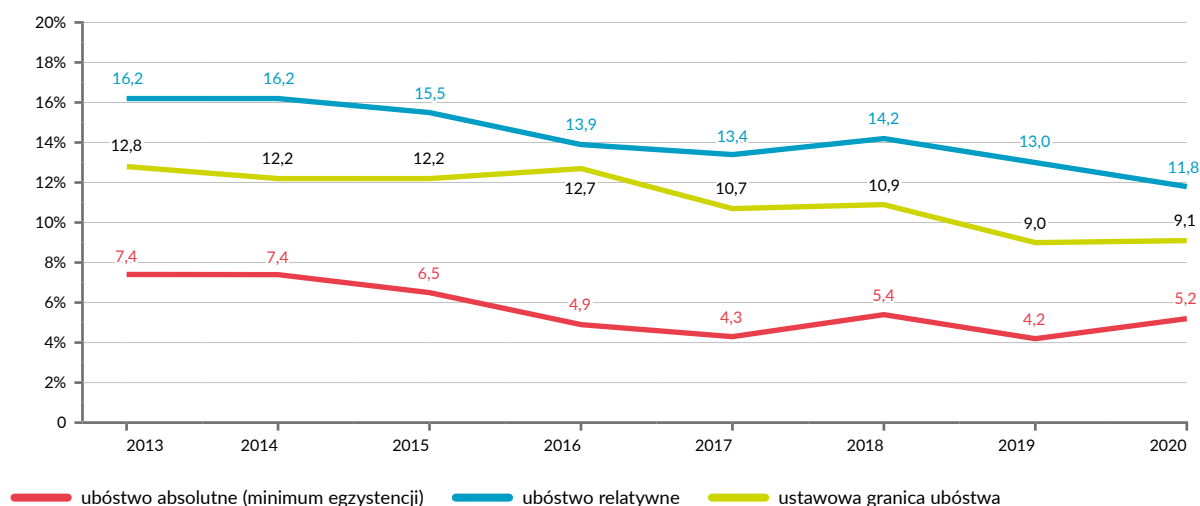
Ubóstwo bywa także definiowane jako przekroczenie poziomu dochodów ustalonego ustawowo jako granica, poniżej której można ubiegać się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej. Obecnie (od 1 stycznia 2022 r.) dla osoby samotnie gospodarującej jest to dochód nieprzekraczający kwoty 776 zł, natomiast dla osoby w rodzinie – kwota 600 zł¹. Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej progi te są aktualizowane co 3 lata.

Skala ubóstwa dzieci w Polsce

Najważniejszym wskaźnikiem ubóstwa jest zasięg, czyli odsetek osób znajdujących się poniżej granicy ubóstwa. Oczywiście ze względu na – omówione już – zróżnicowane definicje ubóstwa także zasięg różni się zależnie od stosowanej granicy biedy.

Ubóstwo absolutne, mierzone przez granicę minimum egzystencji, dotykało w 2020 r. ok. 5,2% Polaków, niemal co dziesiąty (9,1%) był z racji niskich dochodów uprawniony do korzystania z pomocy społecznej. Ubóstwo relatywne, to jest miesięczne wydatki niższe niż połowa wydatków przeciętnych, dotykało z kolei 11,8% Polaków (GUS, 2021d; wyk. 1).

Wykres 1. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 2013–2020 (%)



Źródło: GUS, 2021d, 2021e.

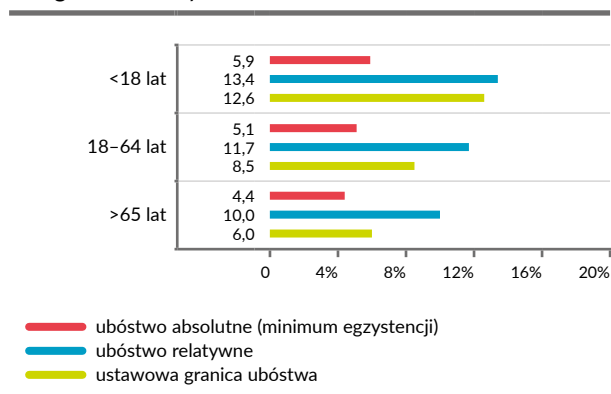
1 Przed waloryzacją w roku 2022 było to 701 zł dla osoby samotnej i 528 zł na osobę w rodzinie. W roku 2021 progi ustawowe znalazły się więc poniżej wartości minimum egzystencji. Innymi słowy rodzina mogła być w stanie ubóstwa skrajnego, ale nie kwalifikować się do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej.

Na przestrzeni ostatnich lat ustawicznie spada zasięg ubóstwa relatywnego (spadek ten utrzymuje się niemal od dwóch dekad – w roku 2003 zasięg ubóstwa relatywnego przekraczał 20%). Po wstąpieniu Polski do UE sytuacja ulegała w zasadzie rokrocznej poprawie. Jest to również związane z powolnym, ale systematycznym zmniejszaniem się rozwarstwienia dochodów w ostatnich dwóch dekadach. Używany do pomiaru rozwarstwienia wskaźnik Giniego² wynosił dla Polski w 2020 r. 27,5 pkt i w ostatniej dekadzie także ustawicznie spadał. Był to wynik niższy niż średnia dla UE (30,0 w 2020 r.). Polska razem z krajami skandynawskimi oraz Czechami, Słowacją i Słowenią znajduje się w gronie państw UE o najniższych różnicach dochodowych (Eurostat, 2022b).

Zasięg ubóstwa nie zmniejszał się jednak w sposób liniowy, jeśli weźmiemy po uwagę granicę ubóstwa absolutnego (minimum egzystencji). Choć mała on w latach 2014–2017, to w ostatnich latach tendencja nie jest jednoznaczna. Wzrost zasięgu ubóstwa absolutnego w roku 2020 wiązany jest przez zarówno GUS (2022d), jak i ekspertów (Szarfenberg, 2021) z pandemią COVID-19, która mogła przyczynić się do pogorszenia poziomu życia najgorzej sytuowanych obywateli. W 2020 r. przekroczył on ponownie poziom 5%, co oznacza ok. 2 mln polskich obywateli żyjących w warunkach skrajnego ubóstwa z dochodami poniżej minimum egzystencji.

Zasięg ubóstwa różni się oczywiście w odniesieniu do poszczególnych grup społecznych. W odniesieniu do kategorii wiekowych wszystkie dane jednoznacznie pokazują, że ubóstwo w największym stopniu dotyka dzieci i młodzież (osoby poniżej 18 r.ż.). W 2020 r. zasięg ubóstwa skrajnego wynosił wśród dzieci 5,9% i był 16% większy niż dla osób w wieku produkcyjnym (5,1%) oraz o 34% większy niż w grupie seniorów (4,4%). Również zasięg ubóstwa relatywnego oraz ustawowego jest najwyższy dla osób poniżej 18 r.ż. W rodzinach uprawnionych do korzystania ze świadczeń pomocy społecznej żyje niemal co ósme dziecko (12,6%; GUS, 2022d; wyk. 2).

Wykres 2. Zasięg ubóstwa w Polsce w 2020 r. według kategorii wiekowych



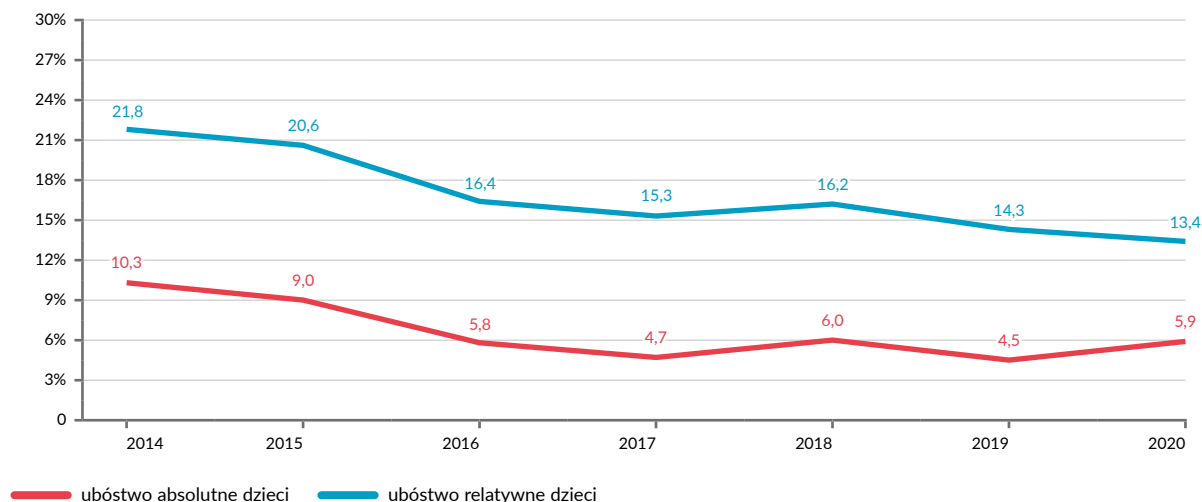
Źródło: GUS (2021d).

W ciągu ostatnich lat zasięg ubóstwa wśród dzieci zmniejszał się, jednak – szczególnie w odniesieniu do ubóstwa skrajnego (absolutnego) – nie był to spadek tak znaczący jak przewidywali niektórzy eksperci w kontekście wprowadzania programu Rodzina 500+. Co prawda w latach 2014–2017 zasięg ubóstwa absolutnego wśród dzieci spadł o ponad połowę, a ubóstwa relatywnego – o 30%, jednak w latach 2017–2020 trend ten nie utrzymał się. W roku 2020 zasięg ubóstwa absolutnego wśród dzieci zwiększył się z rekordowo niskich 4,5% w 2019 r. do 5,9% w 2020 r. (wyk. 3). W przeliczeniu oznacza to, że liczba dzieci w skrajnym ubóstwie zwiększyła się o 98 tys. – z 313 tys. w 2019 r. do 410 tys. w 2020 r. Patrząc na trend, można powiedzieć, że sytuacja najuboższych dzieci nie poprawiła się wyraźnie od roku 2016.

Ponadprzeciętny zasięg ubóstwa wśród osób poniżej 18 r.ż. jest związany z trudną sytuacją materialną rodzin z dziećmi, a w szczególności rodzin wielodzietnych. Na wykresie 4 przedstawiono skalę ubóstwa w 2020 r. w zależności od typu gospodarstwa domowego. Widzimy, że gospodarstwa jednoosobowe, ale także małżeństwa lub pary bez dzieci bądź z jednym dzieckiem są statystycznie dużo rzadziej narażone na trudną sytuację materialną niż ogół społeczeństwa. Także rodziny z dwojgiem dzieci są w sytuacji lepszej niż przeciętna. Rodziny z trojgiem i większą liczbą dzieci są natomiast narażone na dużo większe ryzyko ubóstwa. Rodziny takie żyją poniżej progu minimum egzystencji dwa razy częściej niż rodziny z dwojgiem

2 Wskaźnik Giniego przyjmuje wartości 0–100 pkt. Zero pkt oznacza pełną równość dochodów, a 100 – sytuację, w której jedna osoba w społeczeństwie kumulowałaby cały dochód. Im wyższy wskaźnik, tym większe istnieją nierówności dochodowe w społeczeństwie.

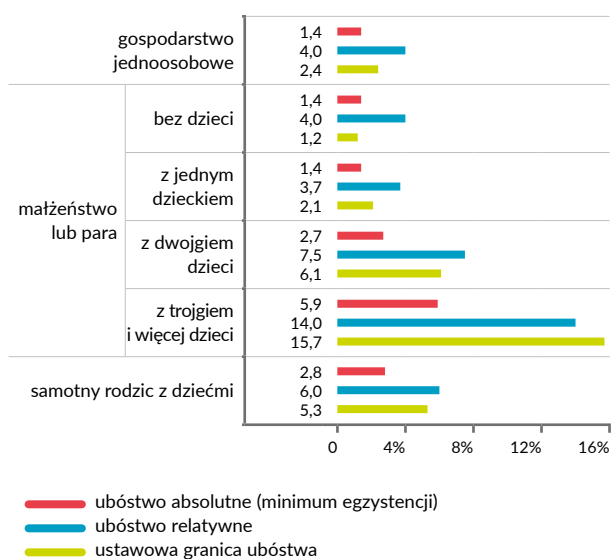
Wykres 3. Zasięg ubóstwa dzieci w Polsce w latach 2014–2020 (%)



Źródło: GUS, za: Szarfenberg, 2021.

dzieci i cztery razy częściej niż rodziny z jednym dzieckiem. W ostatnich latach GUS odnotował poprawę poziomu życia rodzin wielodzietnych. Zmniejszył się też rozdzwięk przeciętnej sytuacji materialnej rodzin wielodzietnych w porównaniu z rodzinami bezdzietnymi i rodzinami z jednym dzieckiem lub z dwojgiem dzieci.

Wykres 4. Zasięg ubóstwa w Polsce w 2020 r. wg typu gospodarstwa domowego



Źródło: GUS, 2021d.

Zasiłki rodzinne

Oprócz danych statystycznych pochodzących z badania gospodarstw domowych prowadzonych przez GUS istotne informacje na temat sytuacji materialnej dzieci przynoszą też dane dotyczące świadczeń rodzinnych zbierane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (MRPiPS).

W odniesieniu do problematyki ubóstwa dzieci najważniejsze są informacje dotyczące zasiłków rodzinnych. Jest to świadczenie (w wysokości 95–135 zł na dziecko), które może otrzymać rodzic lub opiekun dziecka, jeśli znajduje się poniżej kryterium dochodowego w przeliczeniu na osobę w rodzinie. Kryterium dochodowe w tym przypadku nie zmieniło się od 1 listopada 2015 r. i wynosi na osobę 674 zł lub 764 zł, jeśli w rodzinie wychowuje się dziecko niepełnosprawne. Warto zauważyć, że kryteria te ustalone są na bardzo niskim poziomie. Kryterium 674 zł jest zaledwie o 91 zł wyższe od minimum egzystencji (w 2021 r. na osobę w rodzinie czteroosobowej M+K+DS+DM) i o 397 zł niższe od minimum socjalnego (w 2021 r. na osobę w rodzinie czteroosobowej M+K+DS+DM). Liczba przyznanych zasiłków rodzinnych

jest więc kolejnym wskaźnikiem liczby dzieci pozostających w bardzo trudnej sytuacji materialnej³.

W 2020 r. zasiłki rodzinne pobierało 821,9 tys. rodzin, udzieleno je na 1699,8 tys. dzieci, a łączna kwota wypłat wyniosła 2,3 mld zł. Siedemdziesiąt trzy procent korzystających rodzin to rodziny z jednym dzieckiem lub dwójką dzieci, a 27% – to rodziny wielodzietne (troje i więcej dzieci). Ponadto 21,5% pobierających rodzin to rodziny niepełne, a 12,9% – rodziny z dzieckiem niepełnosprawnym. Dość szokujące są dane o tym, że aż 51% pobierających rodzin (419 tys.) nie osiąga dochodu 400 zł na osobę w rodzinie, a więc znacznie poniżej progu minimum egzystencji (GUS, 2021b).

Jak wynika z wykresu 5, liczba dzieci, na które udzielono zasiłku rodzinnego w latach 2013–2019, oscylowała wokół 2 mln. W roku 2020 wskaźnik ten spadł do poziomu 1,7 mln dzieci. Może to być związane ze wzrostem dochodów w połączeniu z niezmiennym się bardzo niskim kryterium dochodowym tych świadczeń.

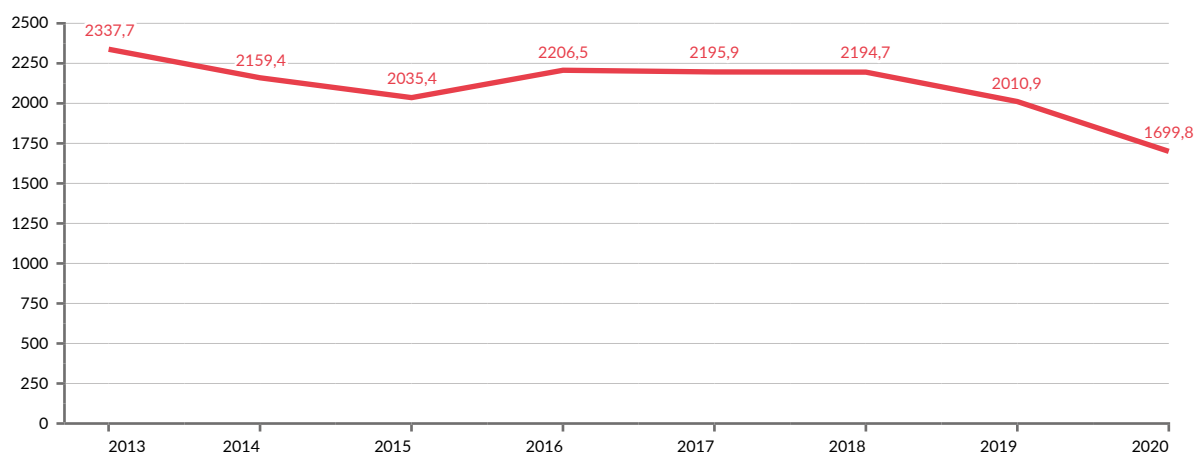
”

Lekcje są zdalne, a ja nie mam komputera. Mamy słabą sytuację finansową w rodzinie. Rówieśnicy śmieją się ze mnie, że nie mam pieniędzy.

Chłopak, 15 lat

*Z telefonów i maili do 116 111
– telefonu zaufania dla dzieci
i młodzieży*

Wykres 5. Liczba dzieci, na które udzielono zasiłku rodzinnego w latach 2013–2020 (w tys.)



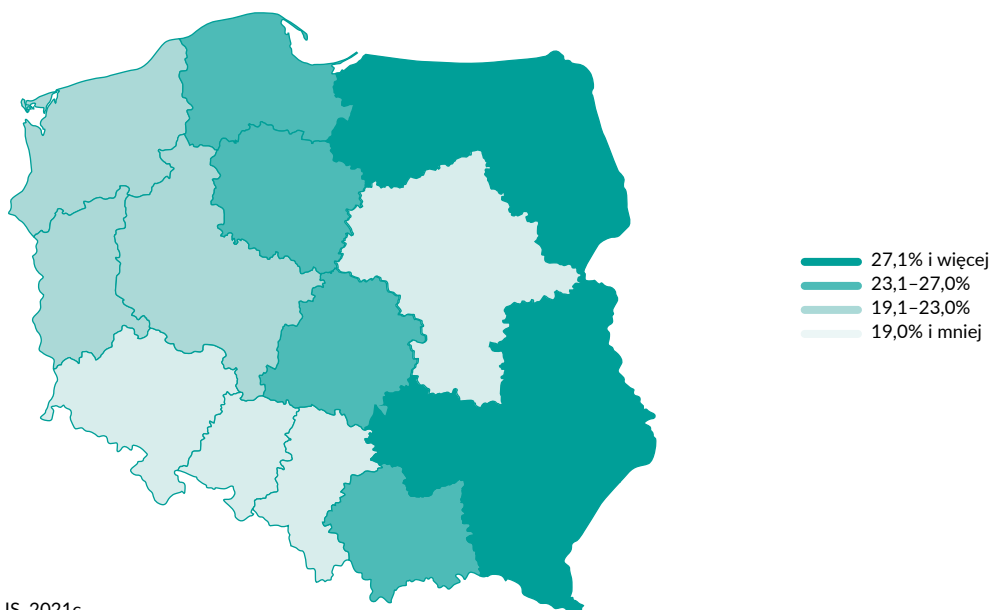
Źródło: GUS, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021c.

Ogółem zasiłki rodzinne były w 2020 r. wypłacane dla 22,7% wszystkich dzieci poniżej 18 r.ż., a więc pobierało je niemal co czwarte dziecko. Dodatkowo należy zauważyć, że udział tych dzieci w populacji ogólnej różnił się w zależności od województwa. Na rysunku wyraźnie widać, że był on znacząco wyższy

3 Chociaż ze względu na skomplikowany system przyznawania tego świadczenia, nie wszyscy pobierający faktycznie osiągają dochody poniżej tego kryterium. Po pierwsze przy ustalaniu prawa do zasiłku nie bierze się pod uwagę świadczenia wychowawczego 500+ i niektórych innych świadczeń, po drugie zgodnie z zasadą „złotówka za złotówkę” po przekroczeniu progu obywatele zachowują prawo do świadczeń pomniejszych o kwotę przekroczenia progu.

w województwach wschodnich⁴. Najwyższy wskaźnik zanotowano w województwie lubelskim (30,2%), a najniższy – w województwie dolnośląskim (16,8%).

Rysunek Udział dzieci w wieku poniżej 18 lat, na które rodzice otrzymywali zasiłek rodzinny, w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku w 2020 r.



Źródło: GUS, 2021c.

Świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego

Oprócz świadczeń rodzinnych na sytuację wielu rodzin zagrożonych ubóstwem wpływają też świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego. Mają one na celu pomoc dzieciom, których rodzice nie wywiązują się z obowiązków alimentacyjnych. Warto przypomnieć, że fundusz ten był w latach 90. ograniczany, a w roku 2004 został całkowicie zlikwidowany. Wobec licznych protestów społecznych i ciężkiej sytuacji, w jakiej znalazło się wiele rodzin, przywrócono go w roku 2008.

Aby móc skorzystać ze świadczeń Funduszu, muszą zostać spełnione dwa kryteria. Po pierwsze musi być stwierdzona nieskuteczność egzekucji alimentów od dłużnika. Po drugie rodzina musi spełniać kryterium dochodowe, które obecnie (od 1 października 2020 r.) wynosi 900 zł na osobę w rodzinie⁵. Świadczenie jest przyznawane w wysokości takiej jak zasądzone alimenty, ale nie wyższej niż 500 zł. W 2020 r. przeciętna miesięczna wysokość świadczenia wynosiła 411,80 zł. Dzieci, których rodzice uchylają się od płacenia alimentów, ale które przekraczają próg dochodowy, nie mogą liczyć na żadne świadczenia.

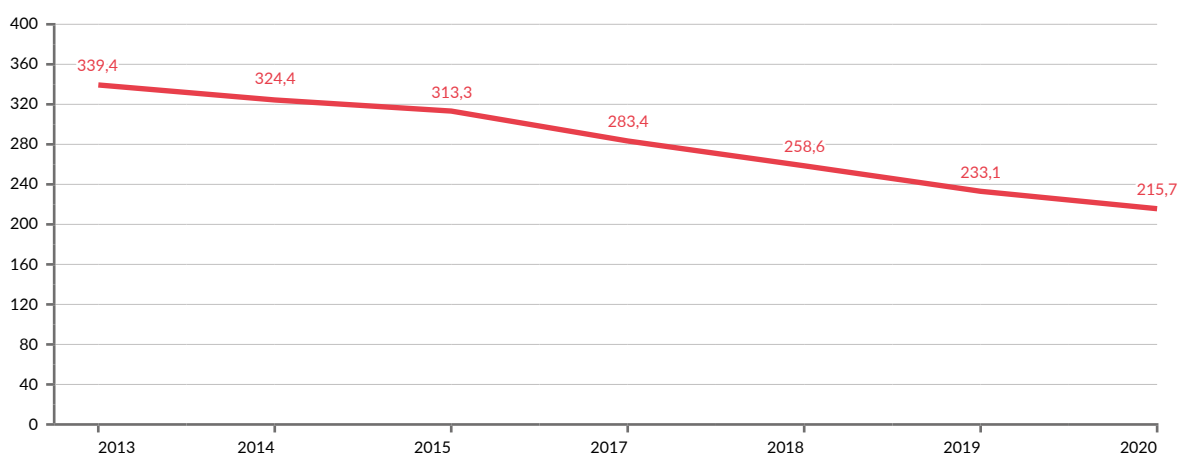
4 Z wyłączeniem województwa mazowieckiego, którego średnie wskaźniki są zawyżone przez zamożną aglomerację warszawską.

5 Poprzednie kryterium, od października 2019 r., wynosiło 800 zł, a wcześniej, od 2008 r. – 725 zł.

Na wykresie 6 przedstawiono dynamikę liczby świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego w latach 2013–2020. Liczba ta – mimo podwyższenia kryteriów dochodowych – ustawicznie malała i w roku 2020 osiągnęła rekordowo niski poziom. Może to być związane zarówno ze zmniejszającą się liczbą dzieci w ogóle, jak i z rosnącymi dochodami przy ciągle stosunkowo niskich progach dochodowym oraz – być może – ze zwiększoną ściągalnością alimentów.

Zasadniczym problemem jest utrzymująca się od lat niska ściągalność alimentów. W 2017 r. weszła w życie nowelizacja Kodeksu karnego wprowadzająca kary dla rodziców, których dług przekracza alimenty należne za okres 3 miesięcy, oraz upraszczająca przepisy karne, które wcześniej sprawiały problemy interpretacyjne i przyczyniały się do wysokiego poziomu umorzeń (Sejm RP, 2017). Z danych podawanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości (MS) ściągalność alimentów zwiększyła się z 13% w roku 2015 do 43,2% w roku 2020 (MS, 2021). Dalsze zmiany prawne zaproponowane w 2021 r. mają przyspieszyć procedurę przyznawania alimentów oraz wprowadzić procedurę alimentów natychmiastowych.

Wykres 6. Liczba świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego w latach 2013–2020 (w tys.)*



* Brak danych dla roku 2016.

Źródło: GUS, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021c.

Świadczenia wychowawcze (program Rodzina 500+)

Program Rodzina 500+ został wprowadzony Ustawą z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. 2016 poz. 195) i zaczął obowiązywać od 1 kwietnia 2016 r. Pierwotnie zakładał wypłatę świadczeń wychowawczych w wysokości 500 zł miesięcznie na każde drugie i kolejne dziecko w rodzinie oraz na pierwsze dziecko, jeśli dochód na osobę w rodzinie nie przekraczał progu dochodowego 800 zł (1200 zł w przypadku dziecka niepełnosprawnego). Od 1 lipca 2019 r. weszła w życie zasadnicza nowelizacja programu przyznająca świadczenie wychowawcze na każde dziecko do ukończenia 18 r.ż. bez względu na dochód osiągnięty przez rodzinę. Rok 2020 był pierwszym pełnym rokiem obowiązywania nowych zasad programu. Wydatki na ten cel zwiększyły się do 40 mld zł (wzrost o 31% w porównaniu z rokiem 2019; GUS, 2021c). Świadczenie było średnio miesięcznie wypłacane

na 6,5 mln dzieci, a więc korzystało z niego 94% osób poniżej 18 r.ż. Przez pięć lat obowiązywania programu wydano na niego 141 mld zł. Koszty programu stanowią obecnie niemal 4% polskiego PKB (Fejfer, 2021).

Przy tak dużej skali transferów pieniężnych do rodzin z dziećmi program ten ma znaczący wpływ na ograniczenie ubóstwa wśród dzieci, szczególnie w rodzinach wielodzietnych. Jak pokazano wcześniej, od roku 2016 faktycznie nastąpił znaczący spadek zasięgu ubóstwa wśród dzieci. Pierwotne prognozy przeprowadzone przy wprowadzaniu tego programu zakładały spadek zasięgu ubóstwa relatywnego wśród dzieci do poziomu 10%, a ubóstwa skrajnego – do 0,7% (co w deklaracjach politycznych przedstawiane było jako cel eliminacji skrajnego ubóstwa wśród dzieci; Inchauste i in., 2016). W rzeczywistości niestety spadki nie były aż tak duże. Zasięg ubóstwa relatywnego wśród dzieci wynosił w 2020 r. 13,4%, a ubóstwa skrajnego – 5,9%. Przy czym, o ile ten pierwszy wskaźnik ciągle spada i być może osiągnięte założony cel, o tyle ten drugi od 3 lat nie zmniejsza się, a w latach 2018 i 2020 odnotowano jego wzrost. Warto zaznaczyć, że dla sytuacji najbiedniejszych rodzin z dziećmi zmiana z 2019 r. nie miała znaczenia, gdyż już wcześniej były one uprawnione do świadczenia 500+ w oparciu na progu dochodowym. Na mniejszy niż zakładano spadek ubóstwa skrajnego może wpływać brak waloryzacji świadczenia od początku jego wprowadzenia przy jednoczesnym rosnącym poziomie inflacji. Z całą pewnością w latach 2016–2020 program Rodzina 500+ przyczynił się za to do bardzo znaczącego ograniczenia ubóstwa w rodzinach wielodzietnych (Szarfenberg, 2019, 2021). Analizy ekonomiczne pokazują, że hipotetyczne zakończenie programu spowodowałoby znaczne pogorszenie sytuacji rodzin z dziećmi – biorąc pod uwagę dane za 2020 r. w dwóch najbiedniejszych decylach rodzin znajdowało się 795 tys. dzieci, podczas gdy bez programu 500+ byłoby ich 1216 tys. (Myck i in., 2021).

Efektom wprowadzania programu było też zmniejszenie nierówności dochodowych w społeczeństwie. Według prognozy Banku Światowego wskaźnik Giniego miał spaść w Polsce do wartości 31,8 pkt. Ma to związek z programem 500+, ponieważ większa część świadczeń wychowawczych trafia do rodzin z dolnych warstw dochodowych

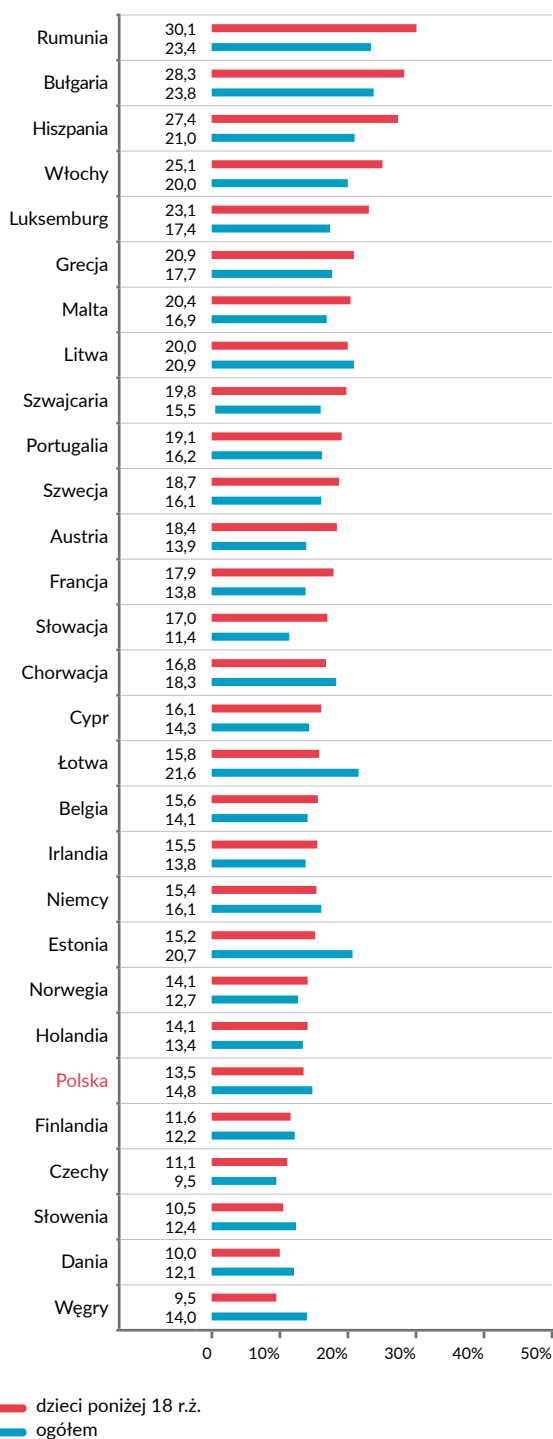
(Inchauste i in., 2016). Obecnie wskaźnik Giniego wynosi dla Polski jedynie 27,5 pkt (Eurostat, 2022). Z drugiej strony pojawiają się także głosy ekspertów wskazujące, że podobny efekt ograniczenia ubóstwa wśród dzieci można by uzyskać, wykorzystując dużo niższe środki, gdyby program miał charakter selektywny, a nie powszechny. Jeszcze innym zagadnieniem jest kwestia zintegrowania świadczeń wychowawczych (500+) ze świadczeniami rodzinnymi (m.in. zasiłki rodzinne; Myck i in., 2021).

Zasięg ubóstwa w Polsce na tle państw UE

Danych porównawczych dotyczących ubóstwa dzieci na tle europejskim dostarcza europejskie biuro statystyczne Eurostat. Na wykresie 7 przedstawiono zasięg ubóstwa relatywnego w 30 państwach UE i Europejskiego Obszaru Gospodarczego w populacji ogólnej oraz wśród dzieci. Zastosowany został tu wskaźnik ubóstwa relatywnego z granicą na poziomie 60% mediany dochodów (tzw. *at-risk-of-poverty-rate*).

Biorąc pod uwagę ten wskaźnik, zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce był w 2020 r. większy w populacji ogólnej (14,8%) niż w populacji dzieci (13,5%). Przed rokiem 2017 sytuacja wyglądała odwrotnie, jednak zmiany przyniosło tu wprowadzenie świadczenia wychowawczego. Daje nam to szóste miejsce w UE, jeśli chodzi o zasięg ubóstwa relatywnego wśród dzieci (za Węgrami, Danią, Słowenią, Czechami i Finlandią). Jest to duży postęp, gdyż w roku 2015 byliśmy na miejscu 10 z wynikiem 22,5%, a w 2005 – rok po wejściu do Wspólnoty – zajmowaliśmy miejsce ostatnie jako najgorsze państwo UE. W latach 2015–2020 zanotowano niezwykle dynamiczny spadek zasięgu ubóstwa relatywnego wśród dzieci – z 22,5% do 13,5%, a więc o 9 pkt procentowych i o 40%. Należy jednocześnie pamiętać, że jest to wskaźnik relatywny do poziomu życia (dochodów) w danym kraju. Odzwierciedla on postęp Polski przede wszystkim pod względem ograniczenia różnic dochodowych. W każdym z państw unijnych ubóstwo relatywne może oznaczać inne warunki życia dla zarówno dzieci, jak i dorosłych.

Wykres 7. Zasięg ubóstwa relatywnego (*at-risk-of-poverty rate*) w państwach UE w odniesieniu do ogółu populacji oraz do dzieci poniżej 18 r.ż. w 2020 r. (%)



Źródło: Eurostat, 2022a.

Deprywacja materialna i społeczna dzieci i niedożywienie

Drugim podstawowym wskaźnikiem używanym do porównań europejskich jest tzw. wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej i społecznej (*severe material and social deprivation rate*, SMSD). Nie opiera się on o kryterium dochodowym, lecz mówi o tym, jaki odsetek populacji nie może sobie pozwolić z powodów finansowych na zaspokojenie konkretnych potrzeb. Wskaźnik ten został opracowany w 2019 r. na potrzeby pomiaru wdrażania strategii Europa 2030 i zastąpił poprzednio stosowany wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej (*severe material deprivation index*). Nowy wskaźnik jest bardziej kompleksowy, a także wyczulony na potrzeby dzieci i młodzieży (Eurostat, 2022d). Za dotknięte deprywacją materialną uznaje się osoby, które nie spełniają łącznie co najmniej siedmiu z 13 warunków z poniższych list (sześciu mierzonych na poziomie jednostki i siedmiu – gospodarstwa domowego). Dane dla osób poniżej 16 r.ż. są szacowane według specjalnej metodologii na podstawie odpowiedzi ich rodziców/opiekunów i osób współzamieszkujących.

Lista pozycji na poziomie gospodarstwa domowego:

1. Zdolność do radzenia sobie z nieoczekiwanymi wydatkami.
2. Możliwość optacenia tygodniowego urlopu poza domem.
3. Zdolność do radzenia sobie z zaległościami płatniczymi (spłata kredytu hipotecznego lub czynszu najmu, rachunków za media, opłat ratalnych lub innych spłat kredytu).
4. Możliwość zjedzenia posiłku mięsnego lub ekwiwalentu wegetariańskiego co drugi dzień.
5. Możliwość odpowiedniego utrzymania domu w czystości.
6. Dostęp do samochodu do użytku osobistego.
7. Możliwość wymiany zużytych mebli.

Lista pozycji na poziomie indywidualnym:

1. Dostęp do internetu.
2. Możliwość wymiany zniszczonych ubrań na nowe.

3. Posiadanie dwóch par odpowiednio dopasowanych butów (w tym jednej pary butów całorocznych).
4. Wydawanie raz na tydzień niewielkiej sumy pieniędzy na własne potrzeby.
5. Możliwość uczestnictwa w regularnych zajęciach rekreacyjnych.
6. Spotykanie się z przyjaciółmi/rodziną na drinka/posiłek przynajmniej raz w miesiącu.

Siła tego wskaźnika polega na jego obiektywności. Porównywane wcześniej wyniki dotyczące ubóstwa relatywnego odnoszą się do poziomu zamożności w danym państwie (a znalezienie się poniżej tak wyznaczonej granicy ubóstwa oznacza co innego w Polsce i np. w Luksemburgu). Wskaźnik deprivacji odnosi się do konkretnych dóbr i usług oraz oznacza podobną sytuację gospodarstwa domowego w każdym badanym państwie.

Wyniki europejskie w odniesieniu do całości populacji oraz do dzieci poniżej 18 r.ż. z roku 2020 przedstawiono na wykresie 8. Ubóstwo mierzone tym wskaźnikiem wykazuje dużo większe zróżnicowanie między państwami, od poniżej 4,3% w Norwegii do zasięgu obejmującego ponad jedną trzecią populacji dzieci w Bułgarii i niemal dwie piąte w Rumunii. W większości państw zasięg deprivacji mierzony dla populacji dzieci jest wyższy niż dla ogółu. W Polsce jednak deprivacja bardziej dotyka ogółu niż dzieci (odpowiednio, 6,4% i 5,3%). Także w tym zestawieniu Polska wypada w 2020 r. bardzo dobrze. Pod względem deprivacji wśród dzieci zajmujemy czwarte miejsce w UE – po Finlandii, Norwegii i Słoweni. Zasięg deprivacji mierzonej tym wskaźnikiem jest u nas niemal o połowę mniejszy niż unijna średnia (12,6% dla ogółu i 14,2% dla dzieci). Także tutaj odnotowaliśmy poprawę

w ostatnich latach. Jeszcze w 2014 r. wskaźnik ten wynosił dla dzieci w Polsce 20,5% i był wtedy nieco wyższy niż średnia unijna. Od tego czasu do roku 2020 nastąpił więc aż trzykrotny spadek zasięgu tego problemu wśród dzieci (Eurostat, 2022e).

Są to niewątpliwie dobre informacje, szczególnie, że deprivacja materialna bardziej bezpośrednio przekłada się na jakość życia dzieci niż ubóstwo monetarne (mierzone wskaźnikami dochodowymi). Dotyczy ona bowiem warunków, w jakich dziecko żyje, ubrania czy jego codziennej diety. Nadal jednak należy pamiętać, że biedy mierzonej w ten sposób doświadcza statystycznie jedno na 20 dzie-

ci w Polsce. Jest to wynik dość spójny z pomiarem ubóstwa absolutnego przez GUS i pozwala nam szacować skalę problemu skrajnego ubóstwa wśród dzieci właśnie na pułapie ok. 5%.

Jednocześnie UE wskazuje też istotne słabości wspierania dzieci przez państwo polskie. Podstawowe zalecenie wobec naszego kraju to opracowanie spójnej strategii walki z ubóstwem dzieci i lepszej koordynacji działania różnych instytucji (np. uspołnienie świadczeń), wzmocnienie obszaru edukacji najmłodszych dzieci i usług opiekuńczych, jak również położenie większego nacisku na respektowanie praw dzieci i ich partycypację (ESPN, 2017). Jest to diagnoza oparta na założeniach wyrażonych przez Komisję Europejską w Zaleceniu 2013/112/UE *Inwestowanie w dzieci: przerwanie cyklu marginalizacji*, które opiera walkę z ubóstwem dzieci na trzech filarach: dostępie

do zasobów materialnych, dostępie do usług publicznych oraz poszanowaniu praw dziecka, w tym prawa do współdecydowaniu o swoich zajęciach. O ile w pierwszym obszarze Polska poczyniła znaczny postęp, o tyle nie można tego powiedzieć o dwóch kolejnych.

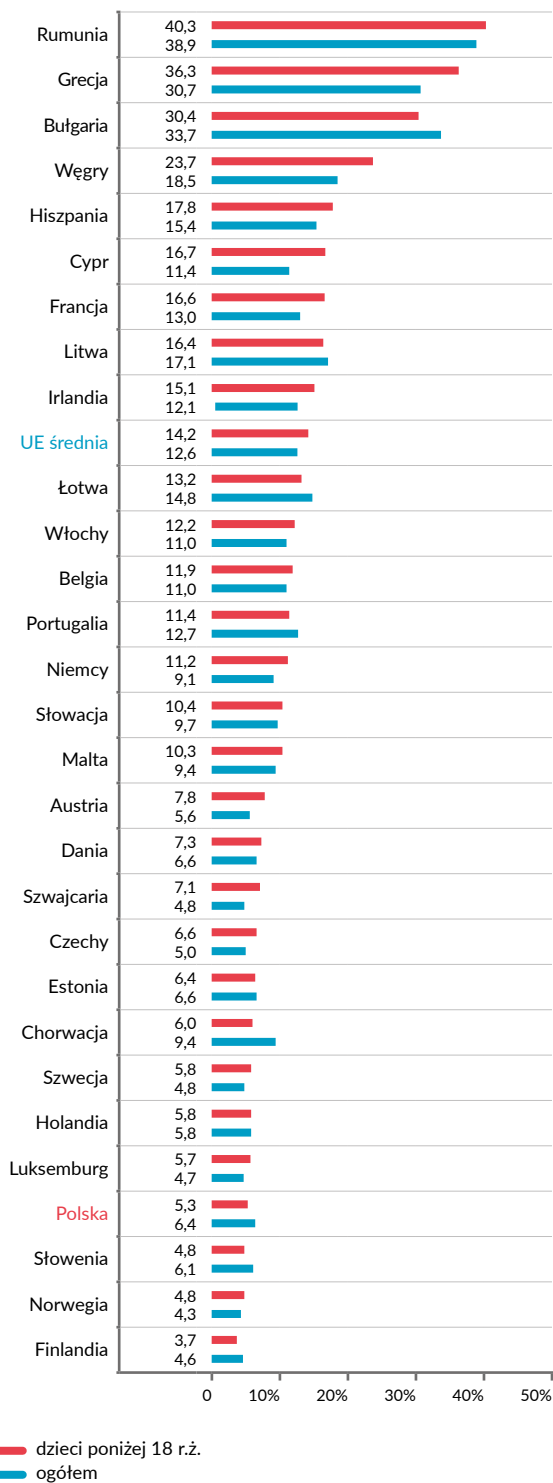
Kolejnym wskaźnikiem dotyczącym realnej deprivacji są dane o dożywianiu w szkołach. Ministerstwo Rodziny

”

Mam 14 lat. Mieszkam z rodzicami, młodszym bratem i ciocią w małym domu, a właściwie w jednym pokoju. Moja mama jest w ciąży i niedługo będę mieć młodszą siostrę. Atmosfera w domu jest bardzo nerwowa. Nie mam miejsca do nauki, ponieważ w domu jest tylko jedno biurko. Zazdrozczę kolegom i koleżankom ich domów.

*Chłopak, 14 lat
Z telefonów i maili do 116 111
– telefonu zaufania dla dzieci
i młodzieży*

Wykres 8. Zasięg deprivacji materialnej i społecznej (SMSD) w państwach UE w odniesieniu do ogółu populacji i do dzieci poniżej 18 r.ż. w 2020 r. (%)



Źródło: Eurostat, 2022.

i Polityki Społecznej udostępnia dane dotyczące skali tej pomocy świadczonej głównie szkołom. Liczbę dzieci dożywianych w ramach programu przedstawiono na wykresie 9. Podobnie jak w przypadku statystyk dotyczących świadczeń rodzinnych, liczba dzieci objętych pomocą spada rokrocznie. Na przestrzeni lat 2015–2020 był to bardzo znaczący, ponad dwukrotny spadek – z 664 tys. do 292 tys. Można to wiązać zarówno z ogólną poprawą sytuacji materialnej rodzin z dziećmi w tym czasie, jak i rzadką waloryzacją progów dochodowych uprawniających do takiej pomocy. Nadal jednak jest to 9,4% wszystkich uczniów szkół podstawowych i 4,2% wszystkich dzieci w Polsce. W roku 2019 rząd wprowadził program Posiłek w szkole i w domu na lata 2019–2023, w którym na dożywianie – głównie – dzieci zostanie przeznaczony 2,75 mld zł. Do korzystania z dożywiania uprawnione są dzieci, które spełniają warunek kryterium dochodowego na poziomie 150% kryterium stosowanego w pomocy społecznej, a więc w 2021 r. była to kwota 900 zł na osobę w rodzinie. Program zezwala też podmiotom udzielającym tych świadczeń wydawać posiłki dzieciom, które nie spełniły tego kryterium (mają wyższy dochód na osobę w rodzinie), ale wyrażają chęć otrzymania posiłku (MRiPS, 2018).

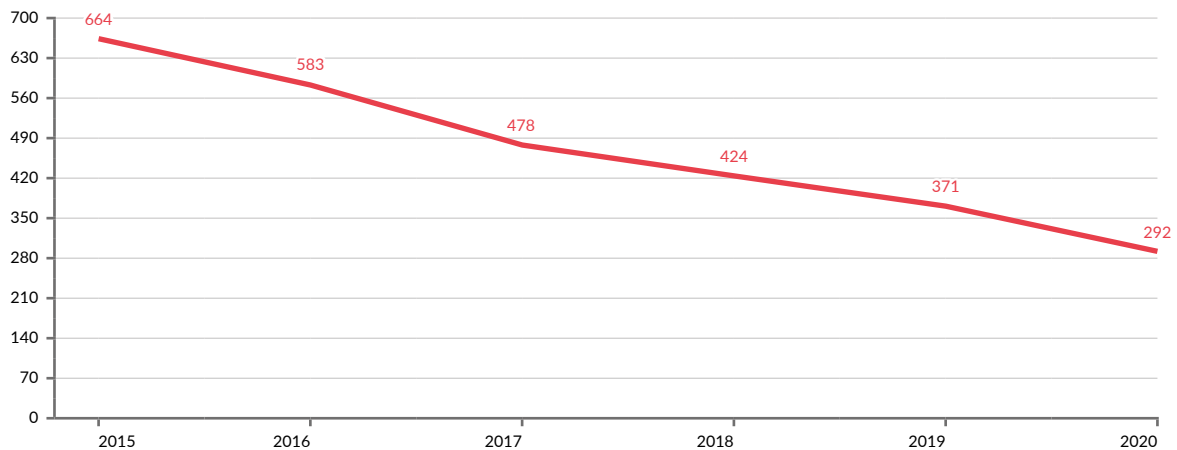
Dokładnymi danymi dysponujemy również w odniesieniu do warunków mieszkaniowych, w jakich żyją Polacy, w tym dzieci. Podstawowym wskaźnikiem stosowanym w statystykach Unii Europejskiej do określenia skali problemów mieszkaniowych jest tzw. wskaźnik przeludnienia mieszkaniowego (*overcrowding rate*). Mówi on o tym, jaki odsetek populacji żyje w warunkach, które nie spełniają następujących standardów:

- 1 pokój ogólnego użytku na mieszkanie oraz;
- 1 pokój dla małżeństwa/pary,
- 1 pokój dla dwójki dzieci⁶,
- 1 pokój dla każdej kolejnej osoby dorosłej.

Wyniki dla państw UE w roku 2020 przedstawia wykres 10. Jak widać, Polska znajduje się pod tym względem

6 Jeden pokój dla dwójki dzieci jest liczony dla dzieci do 12 r.ż. Od 12 do 17 r.ż. wytyczne mówią o jednym pokoju na dwoje dzieci tej samej płci (np. jeden pokój dla dwóch nastoletnich siostr) i o osobnych pokojach dla dzieci różnej płci.

Wykres 9. Liczba dzieci, które otrzymały świadczenie w postaci posiłku w latach 2015–2020 (w tys.)



Źródło: MRiPS, 2016–2021.

znacznie poniżej średniej unijnej. Ogółem w mieszkaniach niespełniających powyższych standardów żyje ponad 36% Polaków i 48% dzieci. Gorsze wyniki uzyskano jedynie w czterech państwach Unii (Rumunii, Bułgarii, Łotwie i Chorwacji; Eurostat, 2022f). W tym aspekcie nastąpiła jedynie niewielka poprawa względem 2015 r. (wtedy było to 43% Polaków i 57% dzieci) i nie zmieniła się pozycja Polski na tle innych państw UE. Polska prezentuje się tu dużo gorzej niż w zestawieniach dotyczących ubóstwa monetarnego i deprivacji materialnej. Ciągle niemal połowa polskich dzieci żyje w warunkach niedostatecznej powierzchni mieszkaniowej według standardów europejskich.

Także dane GUS potwierdzają, że ilość powierzchni życiowej na osobę spada tym bardziej, im więcej dzieci znajduje się w gospodarstwie domowym. W 2020 r. średnio przypadło w Polsce 29,5 m² na osobę i 0,9 pokoju na osobę. Dla par z jednym dzieckiem było to 26,5 m² na osobę oraz 1 osoba na pokój, dla par z dwojgiem dzieci – 22,9 m² oraz 1,2 osoby na pokój, a dla par z trojgiem i więcej dzieci – 18,3 m² i 1,4 osoby na pokój. Wzrost powierzchni mieszkaniowej na przestrzeni ostatnich lat był niestety stosunkowo niewielki. Polepszyło się za to wyposażenie domów w instalacje sanitarne i w 2020 r. według danych GUS 100% gospodarstw domowych z dziećmi ma dostęp do wodociągu, a 99% – do splukiwanej toalety, łazienki i ciepłej wody bieżącej (GUS, 2021a). Ciągle jednak 8%

gospodarstw domowych ogrzewanych jest indywidualnymi piecami na opał, w których – szczególnie w najuboższych gospodarstwach – mogą być spalane także odpady lub surowce niskiej jakości, powodując z jednej strony zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia dzieci, z drugiej – nie zapewniając odpowiedniego komfortu w sezonie grzewczym (Stowarzyszenie Wiosna, 2021).

”

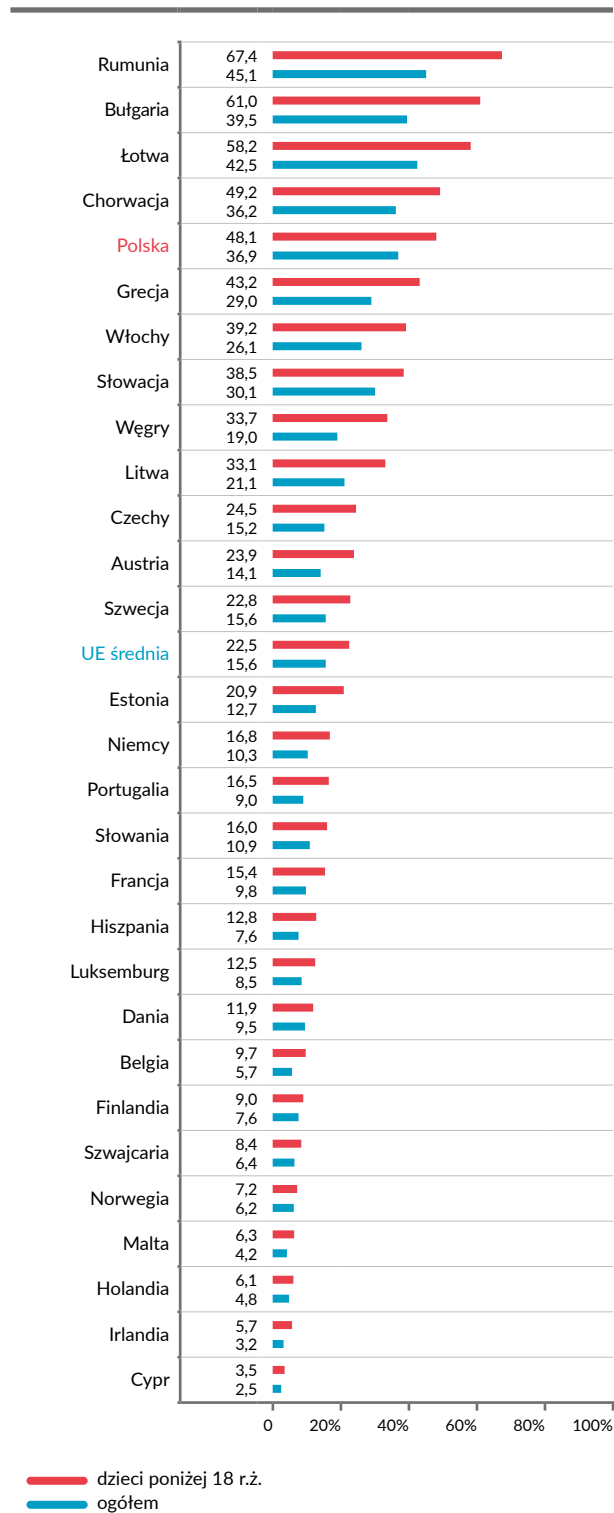
Poszłabym do psychiatry, ale nie mam pieniędzy na pociąg albo autobus, żeby dojechać do miasta, w którym przyjmuję.

Dziewczyna, 16 lat

Z telefonów i maili do 116 111

– telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży

Wykres 10. Zasięg przeludnienia mieszkaniowego w państwach UE w odniesieniu do ogółu populacji oraz do dzieci poniżej 18 r.ż. w 2020 r.

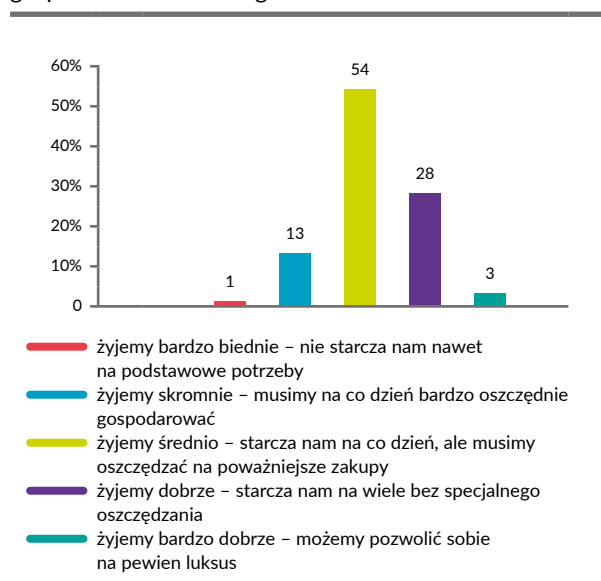


Źródło: Eurostat, 2022f.

Subiektywne poczucie ubóstwa

Oprócz analizy danych statystycznych dotyczących ubóstwa, istotne dla zrozumienia problemu są badania dotyczące samooceny własnej sytuacji materialnej. W 2021 r., a więc już w trakcie pandemii, nieco ponad połowa Polaków (54%) zadeklarowała, że żyje na średnim poziomie, 28% oceniło swoją sytuację lepiej – jako dobrą, a 3% respondentów oceniło swoją sytuację jako bardzo dobrą. W tym samym czasie 13% zadeklarowało, że żyje na co dzień bardzo skromnie, a tylko 1% przyznało, że żyje bardzo biednie. Te ostatnie wyniki wydają się nie przystawać do tego, że poniżej granicy ubóstwa absolutnego żyje ponad 6% Polaków. Możliwe jednak, że część osób w bardzo złej sytuacji materialnej wstydzi się przyznać do tego nawet w anonimowych badaniach ankietowych (wyk. 11).

Wykres 11. Deklaracje dotyczące sytuacji materialnej gospodarstwa domowego w Polsce w 2021 r.

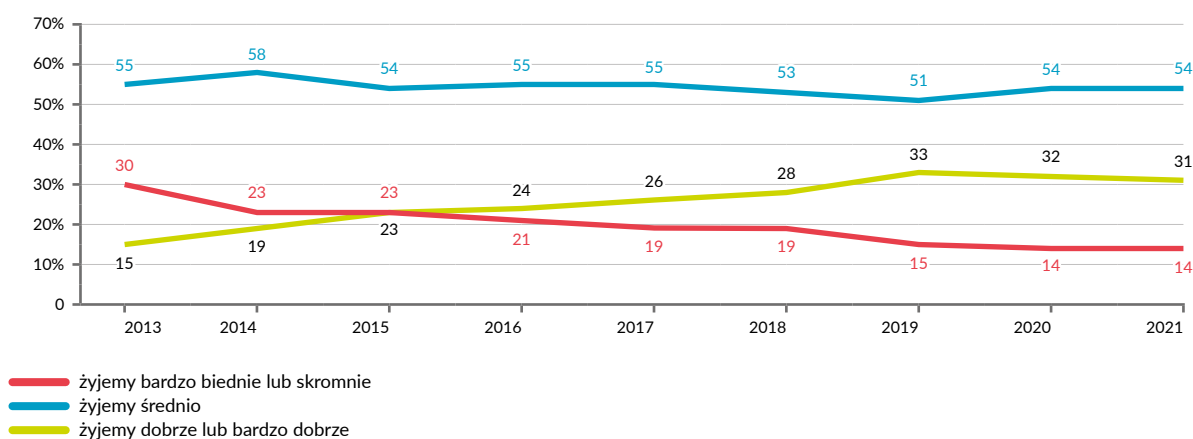


Źródło: CBOS, 2021.

Jeśli chodzi o zmiany w czasie, na przestrzeni ostatnich 10 lat nie zmienił się znacząco odsetek Polaków opisujących swoją sytuację materialną jako średnią. Na przestrzeni dekady wzrosła natomiast liczba tych, którzy oceniają swój status materialny dobrze lub bardzo dobrze, a spadła tych, którzy uważają, że żyją biednie lub skromnie

(wyk. 12). W 2016 r. pierwszy raz w historii badań tej kwestii przez CBOS (od 1993 r.) grupa „biednych” była mniejsza niż „bogaty”. W 2019 r. liczba oceniających swoją sytuację dobrze osiągnęła rekordowe 33%, a odsetek oceniających źle spadł w 2020 r. do najniższego poziomu 14%. Jest to spójne z omawianymi wcześniej danymi dotyczącymi ubóstwa szczególnie w ujęciu relatywnym, które także spadło w tym okresie. Widać też spójność między zasięgiem ubóstwa relatywnego (12%) a odsetkiem oceniających swoją sytuację źle. Jednocześnie badacze CBOS zwracają uwagę na zatrzymanie korzystnego trendu ocen własnej sytuacji materialnej w latach 2020 i 2021, co jest związane z niepokojem towarzyszącym pandemii i narastającą inflacją (CBOS, 2021).

Wykres 12. Deklaracje dotyczące sytuacji materialnej gospodarstwa domowego w Polsce w latach 2013–2021 (%)



Źródło: CBOS, 2021.

Konsekwencje ubóstwa dla dzieci

Ubóstwo dzieci jest zagadnieniem szczególnym z co najmniej kilku przyczyn. Po pierwsze, jak pokazują przytoczone wcześniej dane, dzieci są w Polsce grupą relatywnie najbardziej dotkniętą ubóstwem. Po drugie dzieciństwo jest kluczowym okresem w rozwoju człowieka i niedobór zasobów w tej fazie życia może mieć szczególnie poważne skutki dla dalszego rozwoju człowieka. Po trzecie, jak słusznie zauważa badaczka zagadnienia Warzywoda-Kruszyńska (2008), dzieci nie są zazwyczaj prawdziwymi adresatami państwowych działań zwalczających biedę, gdyż te sprowadzają się przeważnie do transferów pieniężnych bądź programów aktywizacji zawodowej.

Najbardziej oczywistym i bezpośrednim skutkiem ubóstwa dzieci jest zagrożenie dla ich zdrowia wynikające z niedożywienia, złych warunków mieszkaniowych i niedostatecznej higieny, a także braku odpowiednich ubrań.

W rodzinach dotkniętych ubóstwem dieta jest zazwyczaj bardzo uboga i niezbilansowana, a dzieci nie dostają do szkoły śniadania ani nie stać ich na wykupienie obiadów w szkołach. Niedożywienie, oprócz skutków zdrowotnych, powoduje gorsze wyniki w nauce, gdyż badania wykazują, że utrudnia koncentrację i uniemożliwia efektywną naukę (Tarkowska, 2011).

Obok negatywnych skutków dla zdrowia i rozwoju fizycznego dziecka bieda niesie też poważne zagrożenia dla jego prawidłowej socjalizacji. Wbrew pozorom rodzice w rodzinach dotkniętych ubóstwem, często bezrobotni, nie poświęcają więcej czasu na wychowanie dzieci. Dodatkowo dzieci w rodzinach ubogich często są obciążone większą liczbą obowiązków domowych niż ich rówieśnicy. W tym kontekście mówi się np. o najstarszej córce, która w ubogich rodzinach wielodzietnych przejmuje dużą część obowiązków matki (Tarkowska, 2011). Często jest także zjawisko pracy dzieci. Praca sezonowa dzieci w rolnictwie (w soboty i wakacje) jest cechą charakterystyczną biedy wiejskiej. Bieda może także prowadzić do poszukiwania przez dzieci nielegalnych źródeł zarobkowania. Należy tu wymienić przede wszystkim drobne kradzieże, prostytucję (w tym online) i żebractwo. Badania wykazały związki statystyczne niskiego statusu socjoekonomicznego z zachowaniami ryzykownymi (np. Kipping i in., 2014).

Wobec wszystkich tych problemów powstaje główne pytanie: jak przerwać międzypokoleniową transmisję biedy? Odpowiedź jest złożona. Na szanse wyjścia z ubóstwa wpływają takie zmienne niezależne jak otoczenie przestrzenne (mniejsze szanse w tzw. enklawach biedy) i głębokość biedy (to, ile brakuje do odpowiedniego poziomu dochodów). Same monetarne świadczenia pomocowe,

oprócz oczywistych skutków pozytywnych, niosą ze sobą skutki negatywne, głównie w postaci uzależnienia od pomocy instytucjonalnej. Wszelkie dostępne dane pokazują, że najbardziej zagrożone biedą są rodziny wielodzietne. W tym kontekście wprowadzenie w 2016 r. programu 500+ może przyczyniło się do redukcji biedy w takich rodzinach i znaczącego spadku zasięgu biedy wśród dzieci w skali całego kraju.

Polska jest jednym z krajów, które kontynuowały w ostatniej dekadzie 2011–2020 znaczący postęp w dziedzinie ograniczania ubóstwa (zaczął się on już wcześniej, po wstąpieniu Polski do UE w 2004 r.). Zasięg biedy wśród dzieci zmniejszył się bardziej niż wśród dorosłych. Zmniejszyły się nierówności dochodowe i poprawiły warunki życia. Mimo to Polska jest nadal państwem, w którym bieda i deprivacja materialna oraz mieszkaniowa wśród dzieci są rozpowszechnione i doświadczają ich setki tysięcy dzieci. Rosnąca inflacja i pogarszająca się sytuacja gospodarcza będąca skutkiem pandemii i wojny w Ukrainie może spowodować recesję, która zatrzyma trend korzystnych zmian, a pierwszymi ofiarami zwiększonej skali ubóstwa będą zapewne dzieci.

Tymczasem, jak wskazuje UE, zapobieganie dziedziczeniu biedy jest nie tylko podstawowym obowiązkiem wszystkich państw wynikającym z poszanowania godności ludzkiej i praw człowieka. Można je także traktować jako inwestycję, która w dłuższej perspektywie przynosi korzyści nie tylko dla jednostek, ale dla całego społeczeństwa i gospodarki. Co więcej, potencjalne korzyści znacznie przekraczają koszty konieczne do poprawy warunków życia dzieci (ECA, 2019).

Bibliografia

- CBOS. (2020). *Materialne warunki życia – obraz tuż przed epidemią*, Nr 45/2020. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.
- CBOS. (2021). *Oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych po roku pandemii*, Nr 45/2021. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.
- ECA. (2019). *Child poverty. Audit preview*. European Court of Auditors.
- ESPN. (2017). *Progress across Europe in the implementation of the 2013 EU Recommendation on Investing in children*. European Social Policy Network
- Eurostat. (2022a). *At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex – EU-SILC survey [ilc_li02]*.
- Eurostat. (2022b). *Gini coefficient of equivalised disposable income – EU-SILC survey*.
- Eurostat. (2022c). *Glossary: At-risk-of-poverty rate, statistics explained*. Pobrane z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statisticsexplained/>
- Eurostat. (2022d). *Glossary: Severe material and social deprivation rate (SMSD)*. Pobrane z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statisticsexplained/>
- Eurostat. (2022e). *Severe material and social deprivation (SMSD) rate by age and sex – EU-SILC survey [ILC_MDSD11]*.
- Eurostat. (2022f). *Overcrowding rate by age, sex and poverty status – total population – EU-SILC survey [ilc_lvho05a]*.
- Fejfer, K. (2021, 10 maja). 500+ Czy to się opłaca? *Ekonomia Społeczna.pl*. <https://ekonomiaspoleczna.pl/500-czy-to-sie-oplaca/>
- GUS. (2017). *Beneficjenci świadczeń rodzinnych w 2016 r.* Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2018). *Świadczenia na rzecz rodziny w 2017 r.* Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2019). *Świadczenia na rzecz rodziny w 2018 r.* Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2020). *Świadczenia na rzecz rodziny w 2019 r.* Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2021a). *Budżety Gospodarstw domowych w 2020 r.* Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2021b). *Dochody i warunki życia ludności Polski – raport z badania EU-SILC 2020*. Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2021b). *Świadczenia na rzecz rodziny w 2020 r.* Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2021d). *Ubóstwo w Polsce w latach 2019 i 2020*. Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2021e). *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2020 r.* Główny Urząd Statystyczny.
- Inchauste, G., Corral Rodas, P., Goraus, K. (2016). *Skutki dystrybucyjne programu Rodzina 500 Plus*. World Bank. Poverty and Equity Global Practice Group.
- IPISS. (2022a). *Informacja o poziomie i strukturze minimum egzystencji w 2021 r.* Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- IPISS (2022b). *Informacja o poziomie i strukturze minimum socjalnego w 2021 r.* Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Kipping, R. R., Smith, M., Heron, J., Hickman, M., & Campbell, R. (2015). Multiple risk behaviour in adolescence and socio-economic status: findings from a UK birth cohort. *The European Journal of Public Health*, 25(1), 44–49.
- MRPiPS. (2016a). *Informacja o realizacji świadczeń rodzinnych w 2015 r.* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

- MRPiPS. (2016b). *Informacja o realizacji ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów w 2015 r.* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- MRPiPS. (2017). *Sprawozdanie MRPiPS-03-R za 2016 r.* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- MRPiPS. (2018). *Sprawozdanie MRPiPS-03-R za 2017 r.* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- MRPiPS. (2019). *Sprawozdanie MRPiPS-03-R za 2018 r.* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- MRPiPS. (2020). *Sprawozdanie MRPiPS-03-R za 2019 r.* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- MRPiPS. (2021). *Sprawozdanie MRPiPS-03-R za 2020 r.* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- MS. (2021). *Reforma prawa rodzinnego – zmiany dla dobra dzieci i rodzin.* Ministerstwo Sprawiedliwości.
Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/reforma-prawa-rodzinnego--zmiany-dla-dobra-dzieci-i-rodzin2>
- Myck, M., Król, A., Trzciniński, K., Oczkowska, M. (2021). *Świadczenie wychowawcze po pięciu latach: 500 plus ile? Centrum Analiz Ekonomicznych, Komentarze CENEA 31/03/2021.*
- ONZ. (1998). *Statement of commitment of the Administrative Committee on Coordination for action to eradicate poverty.* E/1998/73. United Nations Economic and Social Council
- Petelewicz, M. (2016). *Jakość życia dzieci a status społeczno-ekonomiczny rodziny. Teoria i badania.* Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Sejm RP. (2017). *Druk nr 1193: Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów.* <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1193>
- Stowarzyszenie Wiosna. (2021). *Raport o biedzie 2021. Bieda – portret własny.* Stowarzyszenie Wiosna.
- Szarfenberg, R. (2016). *Przewidywane skutki społeczne 500+: ubóstwo i rynek pracy.* Zgromadzenie Ogólne Polskiego Komitetu Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu (EAPN Polska).
- Szarfenberg, R. (2019). *Dwa lata Programu 500 Plus a ubóstwo rodzin i dzieci,* W: E. Osewska, J. Stala (red.), *Rodzina w społeczeństwie – relacje i wyzwania* (s. 75–97). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.
- Szarfenberg, R. (2021). *Poverty Watch 2021. Monitoring ubóstwa finansowego i polityki społecznej przeciw ubóstwu w Polsce w 2020 r.* Polski Komitet Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu (EAPN Polska).
- Tarkowska, E. (2011). *Ubóstwo dzieci w Polsce,* W: Ryszard Szarfenberg (red.), *Polski Raport Social Watch 2010. Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce. Raport krajowy Polskiej Koalicji Social Watch i Polskiego Komitetu European Anti-Poverty Network.* Kampania Przeciw Homofobii.
- Warzywoda-Kruszyńska, W. (2008). *Dzieci żyjące w biedzie – dzieci krzywdzone. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka,* 7(2) 26–37.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K., Michalski, P., Sajkowska, M. (2018). *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań.* Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Wójcik, S. (2013). *Przemoc w rodzinie, zaniedbanie, wiktyimizacja pośrednia. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka,* 12(3), 40–62.

Cytowanie:

Wójcik, Sz. (2022). Ubóstwo dzieci. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.),

Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce (s. 88–107).

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.



Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI
www.ms.gov.pl



FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości